

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2020.I.16.02 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида

УДК: 658.01:338:57026(575.1)

ТАДЖИБАЕВ ЗОКИР МАЛИКОВИЧ

ИҚТИСОДИЁТНИ ЭКОЛОГИК БОШҚАРИШ
ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИК
АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

08.00.13-Менежмент (иқтисодиёт фанлари)

Иқтисодиёт фанлари доктори (Doctor of Science)

ДИССЕРТАЦИЯСИ

TDIU
kutubxonasi

1248

Тошкент – 2023

002
T-24

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I-БОБ: ИҚТИСОДИЁТНИ ЭКОЛОГИК БОШҚАРИШНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	13
1.1. Жаҳон иқтисодиётини экологик бошқаришнинг объектив зарурлиги	13
1.2. Иқтисодиётда моддий ва номоддий неъматлар ишлаб чиқаришни экологик бошқариш қонуниятлари	26
1.3. Иқтисодиётда табиий ресурслардан фойдаланишни бошқариш йўналишлари	46
Биринчи боб бўйича хулоса	59
II-БОБ: ИҚТИСОДИЁТНИ ЭКОЛОГИК БОШҚАРИШДА ТАБИАТ РЕСУРСЛАРИ ЎРНИНИ БАҲОЛАШ	61
2.1. Иқтисодиётни экологик бошқаришда табиат ресурсларининг ҳудудий ривожланишга таъсири	61
2.2. Табиий муҳитга антропоген таъсир зарарини баҳолаш услуги	80
2.3. Табиатни муҳофаза қилишнинг самарадорлигини баҳолаш	92
Иккинчи боб бўйича хулоса	107
III-БОБ ИҚТИСОДИЁТНИ ЭКОЛОГИК БОШҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ УСЛУБИЁТИ	110
3.1. Экологик бошқариш жараёнларидаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни бартараф этиш усуллари	110
3.2. Миллий иқтисодиётни экологик бошқариш ҳолати	118
3.3. Табиатга иқтисодий зарарни аниқлаш усуллари	122
Учинчи боб бўйича хулоса	139
IV-БОБ ИҚТИСОДИЁТНИ ЭКОЛОГИК БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143
4.1. Халқаро экологик меъёрлар ва миллий қонунчиликни уларга мослаштириш	143
4.2. Экологик бошқаришнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштириш	158
4.3. Экологик бошқаришнинг ташқирий механизмларини ривожлантириш	173
Тўртинчи боб бўйича хулоса	195
ХУЛОСА	198
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	200

КИРИШ (докторлик диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда глобаллашув жараёнларининг ҳаддан ташқари жадаллашуви шароитида ишлаб чиқариш миқёслари ва аҳоли сонининг ўсиши табиатга антропоген таъсирни кескин ўсишига олиб келган асосий омиллар бўлиб, у ҳозирги замон жамиятини тобора кўпроқ экологик инқирозга яқинлаштирмоқда. Экологик инқирозни бартараф қилиш учун иқтисодий фаолиятга сарф қилинган табиий ресурсларни ва атроф-муҳитга келиб тушаётган чиқиндиларни комплекс, тўлиқ ва ҳар томонлама баҳолаш ва бошқариш зарурати кучаймоқда. “Шубҳасиз, экология мавзуси замонавий дунёда ўта муҳим: атроф-муҳитни ифлослантириш билан боғлиқ глобал муаммо фақат жаҳондаги мутлақ кўпчилик мамлакатларнинг ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатлари билан ҳал этилиши мумкин. Европа Иттифоқи мазкур ҳолатда ишлаб чиқариш ва истеъмолни талаб этилаётган стандартга келтириш, “Европа яшил битими” доирасида чиқиндилар чиқаришни 1990 йилдаги даражага таққослаганда 2030 йилда 55%дан кам бўлмаган даражада қисқартиришга эришишда мувофиқлаштирилган сиёсатнинг намунаси ҳисобланади”¹. Мазкур мақсадларга бюджет маблағларини кўпроқ ажратадиган давлатлар қатъий равишда афзалликларга эга бўлсада, бироқ бутун инсоният келажагига тааллуқли бўлган превентив дастурлар ҳозирча кўп эмас. Айрим мамлакатлар ёки минтақаларда (масалан, Европа Иттифоқи) бундай дастурлар мавжуд бўлсада, улар ҳозирча локал тавсифга эга бўлиб, кўпроқ барқарор ривожланишни муҳим, лекин ягона бўлмаган жиҳатлари экологик муаммоларини ечишга қаратилган барқарор ривожланиш илмий концепциясини яратиш долзарб бўлиб қолмоқда.

Жаҳонда ҳозирги шароитда ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг муҳим шarti бўлган экологик мувозанатни таъминлаш, ишлаб чиқаришнинг аҳамиятли омилига айланиб бораётган экологик бошқарувнинг самарадорлигини оширишга қаратилган илмий-тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Иқтисодиётни экологик бошқариш жараёнларининг таркибий қисмлари, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ва зиддиятлар, уларни яхлит механизм сифатида амал қилиши, миллий иқтисодиётни экологиялаштириш концепцияси, институционал-экологик меъёрлар тизими билан тавсифланадиган экологик тадбиркорликни рағбатлантиришнинг иқтисодий ва ташқилий механизмлари, атроф-муҳитни ифлослантиришга квоталар бозорини ривожлантириш кабилар бу борадаги илмий-тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

Ўзбекистонда барқарор ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлашда экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, “яшил иқтисодиёт”ни таркиб топтириш масалаларига алоҳида эътибор

¹ Соколов Р.Н., Рогожина Е.М., Тихомирова А.Д. — Современная экологическая политика Евросоюза: борьба за ресурсы и конфликт интересов в различных сегментах рынка // Конфликтология / nota bene. — 2022. — № 2. — С. 75 - 86. DOI: 10.7256/2454-0617.2022.2.37793 EDN: NECUFB URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=37793